

institutions have been characterized.

Key words: territorial community, social work, social work specialist, professional pedagogical culture, components of professional pedagogical culture, organizational and pedagogical conditions of formation of professional pedagogical culture.

УДК 371.134:37.

DOI 10.31339/2413-3329-2019-2(10)/2-40-42

Пришляк Оксана Юрївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль

orcid.org/0000-0003-3108-502X

МІЖКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У КОНТЕКСТІ ПРОВІДНИХ ТЕОРІЙ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті подано інформацію про зарубіжні теорії міжкультурної взаємодії, які по праву визнані провідними щодо трактування суті міжкультурної взаємодії і характеристики особливостей поведінки людини в процесі міжкультурної комунікації. Схарактеризовано суть і визначено можливості творчого використання основних положень Теорії комунікаційного пристосування та Теорії культурних схем в процесі осмислення теоретичних аспектів міжкультурної компетентності та аналізу практичних підходів щодо формування готовності майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки у вищих закладах освіти до роботи у мультикультурному середовищі.

Ключові слова: міжкультурна взаємодія, міжкультурна комунікація, міжкультурна компетентність, мультикультурне середовище, теорії міжкультурної взаємодії, професійна підготовка майбутніх фахівців.

Постановка проблеми. У XXI ст. процес міжкультурної глобалізації явно прискорюється і стає незворотною тенденцією. Характерною ознакою для більшості країн світу все більше постає етнічне і культурне розмаїття. Наростання міграції, контактів між людьми різних культур у небачених раніше масштабах приводять до влиття в раніше монолітно етнічні народи нових етнічних груп зі своїми віруваннями, традиціями, звичаями, обрядами, святами тощо. У сучасних умовах все активніше відбувається проникнення культурних елементів європейської цивілізації в азіатські й африканські культури, і навпаки, обмін культурно-духовними цінностями між народами наростає, стає все більш інтенсивним. Це дозволяє говорити про початок формування світової культури як симбіозу різноманітних культур, а значить, і нових підходів до їх осмислення.

Осмислення процесу міжкультурної глобалізації викликала інтерес у представників різних наукових шкіл до осмислення теоретичних і практичних засад толерантної міжкультурної взаємодії, міжкультурної комунікації та формування міжкультурної компетентності фахівців різного профілю.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. На початку XXI ст. детальний аналіз теорій міжкультурної компетентності було здійснено Р. Вайсманом (R. Wiseman) у довіднику з міжнародної та міжкультурної комунікації [6]. Здійснений нами аналіз зарубіжних досліджень свідчить, що на рубежі XX–XXI століть зарубіжними дослідниками розроблені численні теорії, які обґрунтовують концепції міжкультурної взаємодії, міжкультурної компетентності та моделей їх формування. Серед цих теорій особливої уваги, на нашу думку, заслугове теорія комунікаційного пристосування (Communication Accommodation Theory - CAT) та теорія культурних схем (Cultural Schema Theory), які у міжнародній практиці набули значного визнання і поширення. Розкрито можливості використання провідних положень цих теорій при теоретичному осмисленні і розробці практичних аспектів підготовки майбутніх фахівців до роботи у мультикультурному середовищі.

Мета статті: охарактеризувати суть та визначити можливості творчого використання основних положень теорії комунікаційного пристосування та теорії культурних схем в процесі осмислення теоретичних аспектів міжкультурної компетентності.

Результати дослідження. Автором Теорії комунікаційного пристосування (Communication Accommodation Theory – CAT) є професор комунікації Каліфорнійського університету Г. Гайлс (H. Giles) [2]. Дослідник розробив цю теорію у 1973 році, а в 1987 доповнив її та узагальнив. Суть цієї теорії полягає в тому, що люди намагаються зробити акцент або мінімізувати соціальну різницю між собою і тим, з ким вони взаємодіють. Ця теорія акцентує увагу

на коригуванні, яке здійснюють люди під час спілкування. Комунікаційне пристосування може коригуватись за допомогою словесного спілкування або жестів. Міжкультурний контекст можна вважати найбільш «природним» застосовуваним контекстом даної теорії. Теорія комунікаційного пристосування опирається на схильність людини коригувати свою поведінку під час міжкультурної взаємодії. Причина такої поведінки пояснюється контролем соціальних відмінностей між співрозмовниками. Люди здійснюють свою комунікаційну діяльність, щоб отримати схвалення та встановити позитивний імідж перед іншими. Середовище, в якому вони взаємодіють, також впливає на поведінку спілкування. У цій теорії розглядаються два типи процесу пристосування: конвергенція та дивергенція. *Конвергенція* трактується дослідником як процес, коли люди прагнуть адаптувати власні комунікаційні характеристики до іншої людини для зменшення соціальних відмінностей; *дивергенція* – як процес, що суперечить методу адаптації, і в цьому контексті індивідуальний акцент робиться на соціальній різниці та невербальних відмінностях між співрозмовниками.

Обидва процеси пристосування, зазвичай, залежать від особливостей конкретної людини та середовища взаємодії. Конвергенція найчастіше присутня при міжкультурній взаємодії з людиною, яка має вищі стандарти та інші характеристики, які, на її думку, є кращими за власні. Дивергенція проявляє протилежну характеристику, оскільки підкреслює різницю між співрозмовниками.

Теорія комунікаційного пристосування базується на таких чотирьох основних припущеннях: 1) під час спілкування мають місце подібності та відмінності у мовленні та поведінці. Характеристики, які демонструють люди, ґрунтуються на їх життєвому досвіді та культурному підґрунті, в якому вони формувалися; 2) результативність комунікаційної взаємодії оцінюється через розуміння сприйняття мовлення та поведінки іншого. Завдяки оцінюванню один одного люди вирішують як пристосувати власне спілкування та вписатися у розмову; 3) соціальний статус та приналежність до різних груп визначається мовою та поведінкою. Хоча люди спілкуються, вони, зазвичай, пристосовують свою поведінку до тих, хто знаходиться у вищому соціальному статусі, ніж вони самі; 4) процесом пристосування керують норми. Цей процес залежить від ступеня відповідності. Норми визначають поведінку людей, і те, як їм слід відповідно діяти.

Теорія культурних схем Х. Нішида, (Cultural Schema Theory, H. Nishida), розроблена 1999 р., базується на твердженні, що для розуміння представників інших культур люди використовують

класифікацію та додають нові дані до раніше відомих знань. Культурні схеми соціальної взаємодії – це когнітивні структури, які містять знання для взаємодії віч-на-віч у культурному середовищі людини. Теорія культурних схем полягає в тому, що коли ми взаємодіємо з членами однієї культури в певних ситуаціях неодноразово або проговорюємо певну інформацію з ними багато разів, утворюються культурні схеми і в подальшому зберігаються в нашому спілкуванні [4].

Схеми – це узагальнені знання попереднього досвіду, які організовані у споріднені групи знань; вони, зазвичай, керують нашою поведінкою у звичних ситуаціях. Культурні схеми не відрізняються від інших схем чи моделей поведінки, за винятком того, що їх утворюють певні культурні групи, а не окремі люди [1].

На думку дослідника Л. Гарро (L. Garro) багаторазова взаємодія з членами однієї культури або повторне спілкування з ними створює в мозку і зберігає певні моделі поведінки (культурні схеми). Наступна подібна взаємодія призводить до того, що культурна схема стає більш організованою, абстрактною та компактною. Внаслідок цього спілкування стає набагато простішим [1].

Х. Нішідза пояснює, що досвід є тією силою, яка створює культурні схеми. Отже, чим більше досвіду має людина, тим організованішими є її культурні схеми. Інформація стає не тільки більш складною, але і більш корисною серед представників однієї чи різних культур. Отримання та збереження інформації утворює нейронні ланцюги, а досвід обробки інформації зберігається в довгостроковій пам'яті. Дані нейронні схеми, що створюються у мозку в результаті обробки інформації, утворюють схеми, котрі допомагають передбачити, що слід очікувати в певних ситуаціях міжкультурного спілкування [4].

Культурні схеми соціальних взаємодій за Х. Нішідза, це пізнавальні структури, що містять знання про взаємодію віч-на-віч у певному культурному середовищі. Дослідник виділяє вісім культурних схем соціальних взаємодій:

1. Факти та концептуальні схеми: фрагменти загальної інформації про факти, наприклад – велосипед є транспортним засобом, що має два колеса, сидіння та педалі.

2. Особисті схеми: знання про різні типи людей, зокрема особистісні риси; наприклад, Марія сором'язлива а Іван працьовитий. Оскільки люди мають певне уявлення про те, що таке сором'язливість чи працьовитість, вони схильні класифікувати інших за домінуючими у них рисами особистості.

3. Схеми про себе, які містять знання людей про те, як вони самі бачать себе та усвідомлення того, якими їх бачать інші.

4. Рольові схеми, які передбачають знання про соціальні ролі, що передбачають очікувану модель поведінки людей у певних соціальних ситуаціях.

5. Контекстні схеми, що містять інформацію про ситуації та відповідні параметри поведінки, включаючи прогнози щодо відповідних дій, які потрібно вжити або стратегій вирішення проблем для досягнення цілей у відповідному контексті.

6. Процедурні схеми – це знання про відповідну послідовність подій у загальних ситуаціях, конкретні кроки, які слід вжити, та відповідні правила поведінки у тій чи іншій ситуації.

7. Стратегічні схеми – це знання про стратегії вирішення проблем.

8. Емоційні схеми, що містять інформацію про досвід міжкультурних взаємин та оцінку ситуацій, що зберігається у довготривалій пам'яті. Доступ до цих схем здійснюється за умови, коли активовані інші схеми. Емоційні схеми розвиваються завдяки соціальній взаємодії протягом життя людини, оскільки емоції відіграють важливу роль у соціальних взаємодіях людини [4].

Х. Нішідза обґрунтував свою теорію на основі таких дев'яти аксіом:

Аксіома 1: Чим частіше людина повторює поведінку, що базується на схемі, у своїй культурі, тим більше шансів, що культурна схема зберігатиметься в пам'яті людини.

Аксіома 2. Невміння визначити адекватні дії та змістовий контекст поведінки при взаємодії в новій культурі, пов'язано з відсутністю культурних схем соціальних взаємодій.

Аксіома 3. Набуття культурних схем соціальних взаємодій у новій культурі є необхідною умовою міжкультурної адаптації в новому культурному середовищі.

Аксіома 4. Культурні схеми соціальних взаємодій власної культури людини взаємопов'язані між собою, утворюючи мережу культурних схем для формування поведінки. Проте набуття досвіду нових схем взаємодій у новій культурі спричиняє зміни культурних схем. Це викликає подальші зміни у всіх інших культурних схемах і призводить до тотальної зміни поведінки.

Аксіома 5. Отримання інформації про взаємозв'язки між культурними схемами соціальних взаємодій у новій культурі є необхідною умовою міжкультурної адаптації в новому культурному середовищі.

Аксіома 6. Люди у процесі міжкультурної взаємодії опираються, керуються як наявними схемами, так і даними для опрацювання та сприйняття нової інформації, залежно від ситуації та їх мотивації.

Аксіома 7. В новому культурному середовищі люди, які не володіють культурними схемами соціальних взаємодій, змушені у новій культурі опиратися на вивчення і обробку нових даних, що вимагає багато зусиль, уваги і часу.

Аксіома 8. В новому культурному середовищі людина стикаючись з новими ситуаціями, через відсутність схем соціальних взаємодій у різних ситуаціях відчуває когнітивну невизначеність та тривогу.

Аксіома 9. Переселенці, що опинилися у середовищі нової культури, переживають етапи саморегуляції та самоспрямування. На стадії саморегуляції вони намагаються розв'язати неоднозначності та встановити інтеграцію інформації за допомогою своїх культурних схем, поступово змінюючи їх новими. З іншого боку, на етапі самоспрямування вони активно намагаються реорганізувати свої власні схеми культури або генерувати схеми нової культури з метою адаптації до середовища культури [4].

Теорія культурних схем є відносно новою теорією, проте ані поняття схема, ані поняття культурна схема соціальних взаємодій не є новими поняттями. Дослідженням цієї теорії займалися Г. Малкольм та Ф. Шаріфіан, які підтвердили, що схеми працюють на різних рівнях. Унікальний для людей досвід дозволяє їм набувати особистих схем. Соціальні схеми можуть формуватися з колективних знань про групи, які представлені у всьому суспільстві, що дозволяє людям думати так, ніби вони є культурно єдиними [3]. Дослідник даної теорії Ф. Шаріфіан (F. Sharifian) стверджує «особливо важливим є те, щоб культурне середовище забезпечувало набуття досвіду кожним членом цієї культури, а досвід дозволяв кожному члену формувати культурні схеми. Культурні схеми – це концептуальні структури, які дозволяють людям зберігати перцептивну та концептуальну інформацію про свою культуру та інтерпретувати культурний досвід. Якщо люди не володіють певною культурною схемою, вони можуть не мати можливості осмислити культурно незнайомі ситуації» [5].

Висновки і перспективи подальших досліджень. У статті здійснено аналіз теорії комунікаційного пристосування (Г. Гайлс) та теорії культурних схем (Х. Нішідза), які у міжнародній практиці набули значного визнання і поширення. Провідні положення цих теорій доцільно враховувати при теоретичному осмисленні і практичній розробці технології підготовки фахівців до роботи у мультикультурному середовищі. Так, у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців до роботи у мультикультурному середовищі важливо особливу увагу звертати на положення теорії комунікаційного пристосування стосовно того, що під час міжкультурної взаємодії людина має схильність коригувати свою поведінку. Причина такої поведінки пояснюється контролем соціальних відмінностей між співрозмовниками. У цій теорії розглядаються два типи процесу пристосування: конвергенція та дивергенція. *Конвергенція* трактується як процес, коли люди

прагнуть адаптувати власні комунікаційні характеристики до іншої людини для зменшення соціальних відмінностей; *дивергенція* – як процес, що суперечить методу адаптації, і в цьому контексті індивідуальний акцент робиться на соціальній різниці та невербальних відмінностях між співрозмовниками.

У процесі осмислення технологій професійної підготовки майбутніх фахівців до роботи у мультикультурному середовищі важливо особливу увагу звертати на формування у них моделей

поведінки, або культурних схем, які, на думку Х. Нішиди є концептуальними структурами, що дозволяють фахівцю зберігати перцептивну та концептуальну інформацію про свою культуру та інтерпретувати культурний досвід у новому культурному середовищі. Якщо фахівець не володіє відповідною культурною схемою, він не матиме можливості осмислити культурно незнайомі ситуації.

References

1. Garro, L.C., 2000. Remembering what one knows and the construction of the past: *A comparison of Cultural Consensus Theory and Cultural Schema Theory*. *Ethos*, №28 (3), p. 275-319.
2. Giles, H., O'gay, T., 2007. Communication Accommodation Theory. In B.B. Whaley, W. Samter (Eds.), *Explaining communication: Contemporary theories and exemplars*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, p. 293-310.
3. Malcolm, I.G., Sharafian, F., 2002. Aspects of Aboriginal English oral discourse: an application of cultural schema theory. *Discourse Studies*, №4, p.169-181.
4. Nishida, H., 1999. Cultural Schema Theory: In W.B. Gudykunst (Ed.), *Theorizing About Intercultural Communication*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc., p. 401-418.
5. Sharifian, F., 2008. Cultural schemas in L1 and L2 compliment responses: A study of Persian-speaking learners of English. *Journal of Politeness Research*. №4(1), p.55-80.
6. Wiseman, R. L., 2002. Intercultural communication competence. In W. B. Gudykunst and B. Moody (Eds.), *Handbook of international and intercultural communication*. Thousand Oaks, CA: SAGE, p. 207-224.

В статті представлена інформація о зарубіжних теоріях міжкультурного взаємодіяння, которые по праву признаны ведущими в трактовке сути міжкультурного взаємодіяння и характеристики особенностей поведения человека в процессе міжкультурной коммуникации. Охарактеризовано суть и определены возможности творческого использования основных положений теории коммуникационного приспособления и теории культурных схем в процессе осмысления теоретических аспектов міжкультурной компетентности и анализа практических подходов по формированию готовности будущих специалистов в процессе профессиональной подготовки в высших учебных заведениях к работе в мультикультурной среде.

Ключевые слова: міжкультурне взаємодіяння, міжкультурна комунікація, міжкультурна компетентність, мультикультурна среда, теорії міжкультурного взаємодіяння, професійна підготовка майбутніх фахівців.

The article deals with the necessity of formation of intercultural competence of future specialists in the process of their professional training in higher educational institutions. Studying foreign theories of intercultural interaction can significantly help in understanding the theoretical foundations and developing practical principles for the formation of intercultural competence of future specialists, which is especially important in the context of globalization and migration processes in the current stage of development of the world community. The article presents information on foreign theories of intercultural interaction, which are rightly recognized as leading in the interpretation of the essence of intercultural interaction and characteristics of human behavior in the process of intercultural communication. The essence and the possibilities of creative use of the basic principles of the Communication Accommodation Theory and Cultural Schema Theory in the process of understanding theoretical aspects of intercultural competence and analysis of practical approaches to forming the readiness of future specialists in the process of professional development are characterized in higher educational institutions to work in a multicultural environment.

Key words: intercultural interaction, intercultural communication, intercultural competence, multicultural environment, theories of intercultural interaction, professional training of future specialists.

УДК 378.011.3-057.87:[801.612:81'35-047.22]

DOI 10.31339/2413-3329-2019-2(10)/2-42-45

Прокопович Лідія Сигізмундівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет, м. Мукачево

ФОРМУВАННЯ ОРФОЕПІЧНОЇ ТА АКЦЕНТУАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗВО В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ»

У статті розглядаються особливості формування орфоепічної та акцентуаційної компетентності студентів ЗВО в процесі вивчення дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням». З'ясовано стан сформованості у студентів орфоепічних знань, умінь і навичок. Сформульовано умови ефективності занять у процесі засвоєння правил вимови, виокремлено види вправ з орфоепії та акцентології. З'ясовано, що важливе значення має орфоепічна та акцентуаційна компетентність майбутніх фахівців, що пов'язано з фаховою спрямованістю навчання майбутніх психологів, економістів, менеджерів, вчителів і т.д.

Ключові слова: орфоепічна та акцентуаційна компетентність, орфоепія, акцентологія, звук, вимова.

Постановка проблеми. Вихід України на світову арену як незалежної самостійної держави загострив багато проблем – економічних, політичних, соціальних. Невідворотно постало питання про стан української мови, яка століттями перебувала на периферії наукового та офіційно-ділового життя. З наданням українській мові статусу державної реально виникла потреба державних службовців, фахівців різних галузей господарства досконало володіти державною мовою для ефективного виконання

посадових обов'язків.

Розвиток сучасного суспільства підвищує вимоги до рівня освіти й виховання кожної людини. Закон України «Про освіту» націлює на всебічний розвиток особистості, її соціалізацію, формування у процесі навчання ключових компетентностей. Однією з ключових компетентностей є вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною мовою.

З метою забезпечення належного рівня володіння рідною